

Na valovih znanja

Izzivi primorskega raziskovalnega prostora

ZRS KOPER

Pogovor s podoktorskimi štipendisti: dr. Brent D. Glass, dr. Pier Francesco Corvino in dr. Federico Tenca Montini o gostovanju v Kopru

Biotska raznovrstnost severnega Jadrana kot skupna odgovornost

Pri znanstveni založbi Annales ZRS je izšla knjiga Glasovi otrok

Pokrajinski arhiv

150 let Istrske državne železnice: ko svet za Istro ni bil več tako daleč, kot je bil nekoč

Pokrajinski muzej Koper

Mesto kot razstava: kako dediščina Santoria Santoria zaživi v Kopru

ZVKDS

Urbanistični in simbolni pomen prenove luške kapitanije

Fakulteta za pomorstvo in promet

Pogovor: razmišljanja prof. dr. dr. h.c. Marka Pavlihe o zgodovini, pomorstvu in prihodnosti slovenske zakonodaje

Fakulteta za humanistične študije

Tomajci: pet stoletij slovenske zgodovine v malem

Univerza v Novi Gorici

Kje je kaos? Povsod!

Dr. Brent D. Glass: "Navdušuje me slovenska močna zavezanost k raziskovanju in skrbi za dediščino v javnem interesu."

Dr. Federico Tenca Montini: "Zdi se mi, da je pri vas dobro urejen dostop do financiranja raziskav, kar spodbuja kakovostno raziskovalno delo."

Dr. Pier Francesco Corvino: "Slovenija se mi odkriva kot kulturno in geografsko bogata država, ki je obenem tudi pomembno središče znanja."

Podoktorski študenti dr. Brent D. Glass, dr. Pier Francesco Corvino in dr. Federico Tenca Montini o gostovanju v Kopru

V Koper jih je pripeljalo znanstvenoraziskovalno delo

Dr. Brent D. Glass, ugledni ameriški zgodovinar, nekdanji dolgoletni direktor Smithsonianovega Narodnega muzeja ameriške zgodovine, je na ZRS Koper gostoval minul mesec. Dr. Federico Tenca Montini, prav tako zgodovinar, in dr. Pier Francesco Corvino, ki je filozof, pa prihajata iz sosednje Italije in pri nas gostujeta daljše obdobje. Zanimale so nas njihove izkušnje in njihov pogled na življenje v Kopru.

NATAŠA ČEPAR
ZRS Koper

Ameriškiemu zgodovinarju dr. Brentu D. Glassu smo lahko minuli mesec prisluhnili tako v Kopru kot v Ljubljani. Ob svojem gostovanju v Sloveniji je predaval o različnih temah iz ameriške zgodovine ter pomenu muzejev in zgodovinskih ustanov pri ozaveščanju o preteklosti ter graditvi novih odnosov v prihodnosti. Na ZRS Koper je gostoval na povabilo Inštituta za zgodovinske študije ZRS Koper v okviru ameriškega programa Fulbrightov specialist. Gre za štipendijski program, poimenovan po povojnem ameriškem senatorju J. Williamu Fulbrightu, ki je med drugim namenjen uveljavljenim ameriškim raziskovalcem, da gostujejo v tujini in obratno. Dr. Glassa v Kopru gosti dr. Maša Saccara, raziskovalna sodelavka Inštituta za zgodovinske študije in vodja Pisarne za arheologijo Sredozemlja ZRS Koper.

Dr. Federico Tenca Montini in dr. Pier Francesco Corvino pa na ZRS Koper gostujeta v okviru štipendijskega programa HORIZON-ERA TALENTS, ki ga Evropska unija podeljuje za financiranje doktorskega študija ali podoktorskega raziskovanja s poudarkom na mednarodni mobilnosti. Prvi je vpet v preučevanje povojnih odnosov med Slovenijo in Italijo pod mentorstvom dr. Boruta Klajbana z Inštituta za zgodovinske študije ZRS Koper, drugi pa se pod okriljem dr. Lenarta Škofa, predstojnika Inštituta za filozofske in religijske študije ZRS Koper, posveča tako imenovani filozofski ekologiji.

• **Kako vas je raziskovalno delo pripeljalo v Koper?**

B. D. Glass: Z muzeji in muzejsko stroko v Sloveniji že zelo dolgo in plodno sodelujem. Leta 2016 sem na konferenci v Washingtonu spoznal vodstvo Skupnosti muzejev Slovenije, ki je navezalo stik z ameriškim veleposlaništvom v Ljubljani in organiziralo moj obisk v vaši državi leta 2017. Tedaj sem vodil delavnice in imel predstavitve v različnih muzejih po Sloveniji. V letih, ki so sledila, sem kolegom iz slovenskih muzejev organiziral ogled ob njihovih obiskih Washingtona ter jih

predstavil sodelavcem v Smithsonianu ter drugih muzejskih institucijah. Dr. Maša Saccara iz ZRS Koper sem spoznal na ta način in prav ona je vodila prijavo na Fulbrightov program, kar je privedlo do mojega bivanja v Kopru.

F. Tenca Montini: V Koper sem prišel leta 2023, ko sem se kot raziskovalec pridružil sodelovanju v okviru prestižnega projekta Evropskega raziskovalnega sklada (ERC) *Open Borders*, ki ga vodi dr. Borut Klajban. Tako sem postal del mednarodne projektne ekipe. Približno šest mesecev po začetku sodelovanja pa smo ocenili, da bi se lahko moje raziskovanje razvilo v samostojen projekt. To je ob podpori dr. Klajbana pripeljalo do priprave projektne predloge z naslovom *TransborderTV*, s katerim sem pridobil štipendijo HORIZON-ERA TALENTS.

P. F. Corvino: Prvič sem pisal profesorju Škofu leta 2016, ko sem bil še študent filozofije na Univerzi v Macerati (italijanska dežela Marke). Prebral sem namreč njegov članek o nemškem filozofu Friedrichu Schellingu, ki je bil precej drugačen od sicer bolj razširjenih italijanskih in nemških interpretacij njegovega dela. Ta filozof me je namreč zanimal že od gimnazijskih dni, s pomočjo dr. Škofa pa sem nanj začel gledati tudi v povsem novi luči. Nekaj let pozneje sem prejel štipendijo za doktorski študij na Univerzi v Trstu, hkrati sem še naprej ohranjal stike s profesorjem Škofom. Lani pa sem prejel podoktorsko štipendijo HORIZON-ERA TALENTS, pri kateri me je podprl ZRS Koper, in tako danes tu gostujem.

• **Bi lahko na kratko opisali področje vašega raziskovanja?**

B. D. Glass: Moje glavno raziskovalno področje je bila industrializacija ameriškega juga, s posebnim poudarkom na rudarstvu in tekstilni industriji. Vendar pa se zadnjih trideset let osredotočam na zgodovino krajev, javnih spomenikov in obeležij ter njihovega ohranjanja skozi muzejske ustanove. V Severni Karolini in Pensilvaniji sem opravljal javne funkcije, povezane z varovanjem in interpretacijo državne in lokalne zgodovine. Delo v Smithsonianu mi

je omogočilo, da sem nagovarjal in izobraževal milijone obiskovalcev iz vsega sveta z razstavami nacionalno pomembnih predmetov - od zastave *Star-Spangled Banner*, ki je navdihnila ameriško himno, do pulta iz veleblagovnice Woolworth v Greensboroju v Severni Karolini, kjer so štirje afroameriški študenti leta 1960 izvedli nenasilni protest, ki je sprožil vsedrjavno gibanje "sit-in", uperjeno proti rasni segregaciji.

F. Tenca Montini: V preteklosti sem se veliko ukvarjal s tako imenovano politiko spomina, zlasti z medijsko predstavitvijo "vzhodne meje" v Italiji in tržaško problematiko - gre za diplomatski spor, ki je verjetno predstavljal najbolj intenzivno obdobje v odnosih med Italijo in Jugoslavijo. Pri tem sem se dobro naučil hrvaščine in pasivno razumem tudi slovenščino. Izdal sem tudi knjigo v treh jezikih, ki ima v slovenščini naslov *Trsta ne damo! (Jugoslavija in tržaško vprašanje 1945-1954)*, ki je izšla že v drugem ponatisu.

S temo današnje slovensko-italijanske meje je povezan tudi projekt, s katerim se trenutno ukvarjam - in sicer zgodovina TV Koper-Capodistria. Prebivalci obmejnega območja običajno obstoja te televizije ne dojemajo kot nekaj posebnega, vendar gre dejansko za edini primer socialistične televizije, ki je do začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja uspešno nagovarjala občinstvo v kapitalistični Italiji. Poleg tega je TV Koper-Capodistria dejansko delovala na obeh straneh meje - tako na ravni produkcije kot na ravni občinstva. Raziskovanje, ki me je vodilo od Kopra do Ljubljane, Beograda in Milana, je že prineslo zelo zanimive rezultate.

P. F. Corvino: Moje raziskovalno področje se nahaja na stičišču filozofskih študij o človeku - tako imenovane "filozofske antropologije" - in novejšega področja, ki se ukvarja z okoljem ter odnosom med človekom in naravo, pogosto imenovanega "filozofska ekologija". Natančneje se moja raziskava umešča na področje "filozofije elementov" - zraka, ognja, zemlje in vode. Projekt, na katerem delam (THuNB - Temperamental ro-

ots of the human-Nature bond/ Temperament kot osnova povezanosti med človekom in naravo), se ukvarja s konceptom temperamenta. Teza, ki jo zagovarjam, je, da smo danes izgubili nekdanjo globino tega pojma, saj so v preteklosti tako imenovani štirje temperamenti (melanholični, kolerični, flegmatični in sangvinični) izhajali prav iz štirih osnovnih elementov. Menim, da bi ponovno odkritje te "globine" lahko prispevalo k premisleku odnosa med človekom in naravo.

• **Kako doživljate Koper in Slovenijo nasploh?**

B. D. Glass: To je moj drugi obisk Slovenije in prvi obisk Kopra. Navdušuje me slovenska močna zavezanost k raziskovanju in skrbi za dediščino v javnem interesu. Tukajšnja muzejska skupnost je sodelovalna, ustvarjalna in velikodušna. Počaščen sem, da imam to edinstveno priložnost deliti svoje izkušnje in znanje ter se obenem tudi učiti od slovenskih kolegov. Prizadeval si bom, da se bo to plodno sodelovanje nadaljevalo in še poglobilo.

F. Tenca Montini: Glede na to, da sem iz Vidma, je bil prostor za državno mejo vedno del mojega mentalnega horizonta - že od otroštva naprej, ko smo z družino konec osemdesetih let dopustovali v Istri, pa tudi dlje na Hrvaškem. Z delom v Kopru sem zadovoljen, predvsem zaradi visoke ravni strokovnosti kolegov. Zdi se mi, da je pri vas dobro urejen dostop do financiranja raziskav, kar spodbuja kakovostno raziskovalno delo.

P. F. Corvino: Po skoraj letu dni od začetka mojega pogodbenega sodelovanja v Kopru imam zelo pozitivne izkušnje. Delovno okolje na ZRS Koper je izjemno spodbudno, vzdušje je zelo sproščeno, obenem pa pri raziskovalnem delu velja visoka strokovnost. Slovenija se mi odkriva kot kulturno in geografsko bogata država, ki je obenem tudi pomembno središče znanja. Pri Slovencih me še posebej navdušuje močna narodna zavest, pri čemer pa to ne predstavlja ovire pri navezovanju stikov z drugimi kulturami in narodi. Poskušam se tudi učiti slovenskega jezika. •

Projekta *TransborderTV* in *THuNB* financira Evropska unija. Izražena mnenja in stališča so izključno mnenja avtorjev in ne odražajo nujno stališč Evropske unije ali Evropske izvajalske agencije za raziskave (REA). Niti Evropska unija niti organ, ki dodeljuje sredstva, ne moreta biti odgovorna za navedena mnenja.

Od znanstvenih spoznanj do konkretnih ukrepov: skupna pot k bolj povezanim in odpornim ekosistemom

Biotska raznovrstnost severnega Jadrana kot skupna odgovornost

Rezultati čezmejnega projekta POSEIDONE razkrivajo, kako lahko mreža zelene in modre infrastrukture postane temelj trajnostnega razvoja severnega Jadrana.

DR. LILIANA VIŽINTIN
Mediterranski inštitut
za okoljske študije ZRS Koper

V treh letih izvajanja so bili izvedeni številni ukrepi za krepitev zelene in modre infrastrukture. Nastale so skupne podatkovne baze za sledenje zavarovanim vrstam ter strategije za spodbujanje trajnostnih praks v kmetijstvu, turizmu in mobilnosti.

Prispevek je nastal v okviru projekta POSEIDONE – Promocija zelene in modre infrastrukture za nov okoljski razvoj, ki ga sofinancira Evropska unija v okviru Programa Interreg VI-A Italija-Slovenija (ITA-SI0400091). Več o projektu na <https://www.ita-slo.eu/poseidone>

Obalni in morski ekosistemi severnega Jadrana so pod vse večjim pritiskom. Spremembe rabe prostora, razdrobljenost in izginjanje habitatov, širjenje sive infrastrukture ter onesnaževanje že desetletja slabijo funkcionalnost ekosistemov. Eden ključnih dejavnikov ohranjanja ekosistemov je ekološka povezljivost, ki omogoča selitev, prilagajanje in preživetje vrst. Le tako lahko v ekosistemih ostanejo aktivni dinamični procesi, ki krepijo njihovo odpornost in podpirajo zagotavljanje ekosistemskih storitev.

V antropocenu, to je v "dobi človeka", je pomembno, da ekološko povezljivost obravnavamo kot družbeno-ekološko vprašanje, pri katerem se poleg biofizikalnih vidikov upoštevajo tudi družbeni vidiki in pretok ekosistemskih storitev. Relevanten dejavnik, ki vpliva na povezljivost, je na primer visok populacijski pritisk, ovire pa predstavljajo območja intenzivnejše človeške dejavnosti, kjer je zgoščena siva infrastruktura ter intenzivno kmetijstvo. Integrirani pristop obravnavanja ekološke povezljivosti poudarja, da sta dobrobit ljudi in zdravje ekosistemov tesno povezana, ter da morata biti oba vidika upoštevana v procesih upravljanja in odločanja. Ohranjanje ekološke povezljivosti je bistveno tudi pri preprečevanju ali omiljenju negativnih posledic podnebnih sprememb. Zaradi vse obsežnejših kumulativnih pritiskov na biotsko raznovrstnost, ki izvirajo iz razdrobljenosti habitatov, podnebnih sprememb in degradacije ekosistemov bo treba poiskati načine pozitivne interakcije z naravo in soobstoja z drugimi živimi bitji. Pri tem

Dolgoročno ohranjanje narave in biotske raznovrstnosti severnega Jadrana zahteva stalno čezmejno povezovanje in sodelovanje.

pa je ključno zavedanje, da vrednost narave presega njeno koristnost za človeka. To je eden od bistvenih zaključkov številnih raziskav, ki smo jih izvedli na Mediteranskem inštitutu za okoljske študije ZRS Koper skupaj s partnerji projekta POSEIDONE.

Projekt POSEIDONE, ki se letos zaključuje, je operacija strateškega pomena programa Interreg Italija - Slovenija. Povezala je trinajst partnerjev in sedem pridruženih organizacij, ki jih združuje zavezanost k raziskovanju in upravljanju biotske raznovrstnosti na območju severnega Jadrana. V treh letih izvajanja so bili na obalnem območju od Veneta v Italiji do slovenske obale izvedeni številni ukrepi za krepitev zelene in modre infrastrukture. Nastale so skupne podatkovne baze za sledenje

zavarovanim vrstam ter strategije za spodbujanje trajnostnih praks v kmetijstvu, turizmu in mobilnosti. Velik poudarek je bil tudi na vključevanju lokalnih skupnosti - od komunikacijskih kampanj in čistilnih akcij do delavnic za ozaveščanje o pomenu bogate biotske raznovrstnosti in koristi, ki nam jih ta zagotavlja.

Znanstveno-raziskovalno središče (ZRS) Koper je sodelovalo pri pripravi strokovnih podlag o ekosistemskih storitvah, ekološki povezljivosti, prilagajanju na podnebne spremembe, trajnostnega kmetijstva ter pri pilotnih aktivnostih za ohranjanje lokalne agrobiodiverzitete. Na zaključni konferenci v centru Veneto Agricoltura v Vallecchii (Caorle), kjer je bilo prisotnih več kot 60 predstavnikov partnerskih in lokalnih organizacij,

so bili predstavljeni osrednji rezultati projekta. Razprave v tematskih skupinah so razkrile izrazito potrebo po nadaljnji krepitvi sodelovanja, zlasti pri trajnostnem kmetijstvu, izobraževanju in ozaveščanju o biotski raznovrstnosti ter izmenjavi podatkov o zavarovanih vrstah. Glede ekološke povezljivosti je bilo izpostavljena potreba po operativnem usklajevanju na obmejnem območju, na primer z vzpostavitvijo stalnih forumov za razpravo z namenom boljše vključitve te tematike v postopke upravljanja. Naša skupna ugotovitev je, da dolgoročno ohranjanje narave in biotske raznovrstnosti zahteva stalno čezmejno povezovanje in sodelovanje ter zavezanost vseh deležnikov k trajnostnemu ravnanju, v korist narave in našega skupnega preživetja. •

Pri založbi Annales ZRS je izšla knjiga *Glasovi otrok: Otrokosrediščni pristop v raziskovanju (Študija primera vključevanja priseljenih otrok)* avtorice Zorane Medarić

Kako raziskovati otroške poglede

Raziskovanje otrok pogosto poteka s perspektive odraslih, ki odločajo, kaj in kako bodo raziskovali. Raziskovalna vprašanja, metode in razlage oblikujejo tako, kot jih sami razumejo in ne nujno tako, kot svet doživljajo otroci. Knjiga *Glasovi otrok: otrokosrediščni pristop v raziskovanju (Študija primera vključevanja priseljenih otrok)* avtorice Zorane Medarić, ki je izšla pri založbi Annales ZRS, predstavi drugačen pristop.

ZRS KOPER

Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa "Sodobne migracije in superraznolikost: procesi, učinki in odzivi" (P5-0462), ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS).

Odraslim je treba zmeraj razlagati, pravi Antoine de Saint-Exupéry v knjigi *Mali princ*, ko odrasli v njegovi risbi vidijo le klobuk in ne prepoznajo boe, ki je pojedla slona. Odrasli res največkrat na svet gledamo drugače kot otroci, ob tem pa pogosto spregledamo, kako svet vidijo in razumejo otroci. Včasih, kot navaja znani francoski pisatelj, zastavljamo napačna vprašanja, najpogosteje pa jih po njihovih mnenjih in pogledih sploh ne vprašamo. Tako avtorica uvede bralca v prvi del knjige, v katerem predstavi, kako se je skozi čas spreminjal odnos do otroštva in otrok. V preteklosti so bili pogledi otrok najpogosteje prezrti ali neupoštevani, od osemdesetih let dalje pa se vse bolj uveljavlja otrokosrediščni pristop. Gre za način raziskovanja in razumevanja otrok, pri katerem so otroci obravnavani kot aktivni udeleženci in pomembni sogovorniki, ne le kot predmet raziskave. Temelji na ideji, da imajo otroci svoje poglede, izkušnje in razumevanje sveta, ki se lahko razlikujejo od odraslih, zato jih je treba poslušati in upoštevati. Monografija se posveča celoviti sociološki analizi otrokosrediščnega

pristopa, njegovim značilnostim in izzivom pri njegovem udejanjanju v raziskovanju.

Kaj menijo otroci?

Če želimo kot raziskovalci in raziskovalke razumeti družbo, moramo prislunhiti tudi njenim najmlajšim članom. Toda na kakšen način? Otrokosrediščni pristop spodbuja, da se raziskovalna vprašanja, metode in interpretacije prilagodijo otrokom ter njihovemu načinu izražanja. Na primer z uporabo metod, ki vsebujejo umetniške pristope (risanje, fotografija, igra) ali z vključevanjem otrok kot aktivnih soustvarjalcev raziskave. To pomeni, da otroke vključujemo v sam raziskovalni proces, v izbiro tem, vprašanj in razlag. Tak način zahteva veliko prilagajanja, občutljivosti in premisleka o tem, kako otrokom omogočiti, da se v raziskavi lahko resnično izra-

zijo. S tem se pojavi tudi premislek o spremenjeni vlogi raziskovalcev in raziskovalk, razmerjih moči med odraslimi in otroki ter o otrocih kot tistih, katerih mnenje šteje. Kako lahko raziskovanje naredimo bolj otrokosrediščno, katere metode in pristope uporabimo in kako lahko naslovimo etična vprašanja in druge izzive, ki se pri tem pojavijo, so le nekatere od tem, ki jih avtorica obravnava.

Primer vključevanja priseljenih otrok

V knjigi je predstavljen tudi primer raziskave med priseljenimi otroki s pomočjo otrokosrediščnega pristopa. Prikazan je celovit proces otrokosrediščnega raziskovanja priseljenih otrok in vloge, ki jo ima pri njihovem vključevanju v šolsko okolje in družbo jezik. Skozi izseke pripovedi otrok je prikazano, kako doživljajo okolje, v katerem odrasčajo, odnose z vrstniki in šolskim osebjem, občutke pripadnosti ter vlogo jezika pri vsem naštetem. Posebno dragocen prispevek knjige je del, ki prikazuje samokritično refleksijo raziskovalke, njen pogled

Dr. Zorana Medarić se v svojem delu med drugim ukvarja s tem, kako raziskovanje narediti bolj otrokosrediščno, katere metode in pristope uporabiti in kako nasloviti etična vprašanja in druge izzive, ki se pri tem pojavijo.

na sam proces in izkušnjo raziskovanja ter svojo vlogo pri tem. S tem avtorica prikaže konkretne etične in metodološke izzive ter dileme, ki spremljajo otrokosrediščni pristop v raziskovanju. •

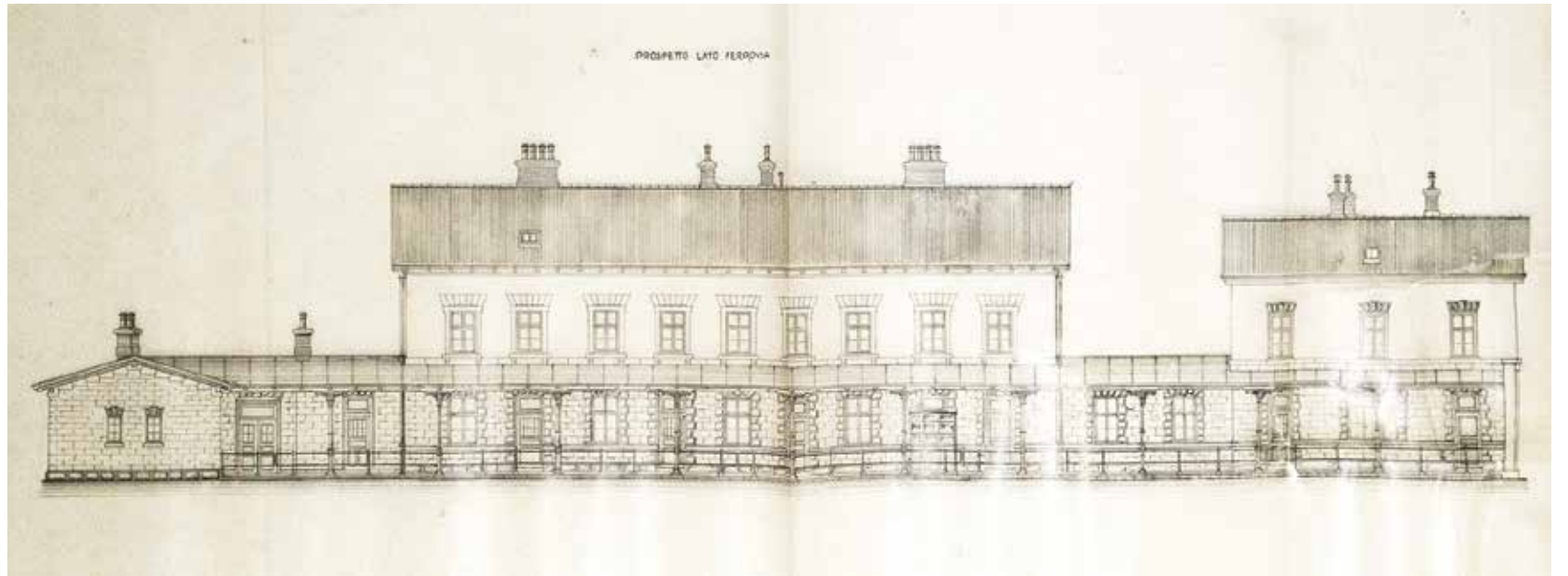
Monografija je izšla s finančno podporo Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS.

150 let Istrske državne železnice: ko svet za Istro ni bil več tako daleč, kot je bil nekoč

Pot, po kateri je v Istro prišel svet

Ko danes pomislimo na Istrsko državno železnico, znano tudi kot progo Divača–Pulj, 122,1 kilometra dolgo povezavo čez osrčje Istre, jo pogosto vidimo kot obrobno, skoraj pozabljeno. A pred poldrugim stoletjem je bila vse prej kot to. Istrska državna železnica pa ni bila le ena sama proga, temveč jedro širšega železniškega omrežja z več pomembnimi odcepi, med njimi Kanfanar-Rovinj, ozkotirna Porečanka ali *Parenzana* med Porečem in Trstom ter poznejša povezava Lupoglav-Štalije.

JAN COTIČ, ARHIVIST
Pokrajinski arhiv Koper

Naris fasade proti progi železniške postaje na relaciji Hrpelje-Kozina iz leta 1935, izdelan v merilu 1: 100. (SI_PAK/1017 - Zbirka Karla Rustje, t.e. 7, a.e. 29)

Zgodba proge se začne daleč pred letom 1876, ko je po njej zapeljal prvi vlak. Že v prvi polovici 19. stoletja je Avstrijsko cesarstvo v Pulju prepoznalo idealno lokacijo za glavno vojaško pomorsko bazo. Puljski zaliv je ponujal naravno zaščito in ugodne razmere za sidranje ladjevja, a je imel eno ključno slabost: dostopen je bil skoraj izključno po morju. V času političnih napetosti in vojaških konfliktov z italijanskim prostorom je to pomenilo resno tveganje.

Ko je Trst leta 1857 dobil železniško povezavo z Dunajem, se je odprlo vprašanje, ki je zaposlovalo vojaške stratege, inženirje in politike: kako Pulj in Istro vključiti v železniško omrežje monarhije? Razprave so bile burne in dolgotrajne. Trst je Istro razumel kot svoje naravno zaledje in zagovarjal traso preko notranjosti polotoka, drugi so se zavzemali za povezavo proti Reki in naprej na Hrvaško. Odločilno vlogo je imela vojska, ki je zahtevala, da proga poteka po sredini Istre, daleč od obale in morebitnega topovskega obstreljevanja z morja.

Končna odločitev je padla leta 1873, ko je dunajski parlament sprejel zakon o gradnji železniške proge od Divače do Pulja. Projekt ni bil zamišljen kot dobičkonosen, temveč kot nujna infrastrukturna in strateška naložba. Sprva je država računala na zasebne vlagatelje, a borzna kriza in gospodarska stiska sta to možnost hitro odpravili. Tako je breme gradnje v celoti prevzela država.

Za Istro to ni pomenilo le nove prometne povezave. Gradnja železnice je v časih pomanjkanja in lakote odprla možnost zaslužka za domačine, v krajino pa je prinesla nove oblike dela, znanja in sobivanja. Železnica Divača–Pulj ni bila le tehnični projekt, temveč poseg v prostor, družbo in vsakdanje življenje, katerega sledovi so vidni še danes.

Gradnja železnice: delo, kruh in kamen

Ko so decembra 1873 v Pazinu zasadi prvo lopato, železnica še ni imela končne podobe na papirju. Imela pa je ljudi, ki so v njej videli priložnost za preživetje. Istra je bila tedaj revna pokrajina, obdobje slabih letin in gospodarske krize pa je prebivalstvo potisnilo na rob preživetja. Gradnja železnice je pomenila delo in s tem kruh.

Država je pri zaposlovanju dajala prednost domačinom. Na gradbiščih so delali Istrani, a tudi delavci iz dru-

gih delov monarhije, zlasti iz Furlanije. V najintenzivnejšem obdobju naj bi na progi delalo do dvajset tisoč ljudi, ki so živeli v barakah ob trasi, v skromnih razmerah in izpostavljeni napornemu delu.

Kras je graditeljem postavljal posebne izzive. Trda kamnita podlaga je zahtevala globoke useke in visoke nasipe, ponekod tudi do osemnajst metrov globoke vkope. Hkrati pa je ponujala osnovni gradbeni material. Kamen iz bližnjih kamnolomov

Železnica Divača–Pulj ni bila le tehnični projekt, temveč poseg v prostor, družbo in vsakdanje življenje, katerega sledovi so vidni še danes.

je postal zaščitni znak železnice: iz njega so gradili podporne zidove, mostove, postajna poslopja in čuvajnice. Pri tem so sodelovali domači kamnoseki, mojstri, katerih znaki so še danes vidni na kamnih nekaterih objektov ob progi.

Gradnja je potekala hitro, a ne brez težav. Pomanjkanje vode je zahtevalo zapletene rešitve za oskrbo parnih lokomotiv, burja in sneg pa sta pogosto ovirala napredovanje del. Kljub temu je projekt ostal znotraj predvidenih finančnih okvirov, kar je bil za takratne razmere izjemen dosežek.

Ko se je **18. avgusta 1876** (na rojstni dan cesarja Franca Jožefa) po progi prvič zapeljal vlak, to ni bil le tehnični preizkus, temveč praznik, čeprav proga takrat še ni bila povsem dokončana in se je redni promet po njej začel šele **20. septembra 1876**. Prebivalci so ob progi pozdravljali prihod železnice z navdušenjem, na postaji Divača je igrala godba, v spomin na dogodek pa se je ohranila celo harmonika, na katero so takrat igrali. **Železnica je zapeljala v Istro kot simbol nove dobe - in obljuba, da svet ni več tako daleč, kot je bil nekoč.**

Kras, burja in železnica

Železniška proga Divača–Pulj ni bila speljana skozi prijazno pokrajino. Njena trasa poteka čez kraški svet, kjer se narava že stoletja upira vsakemu poskusu udomačitve. Trda apnenčasta tla, pomanjkanje vode in predvsem burja so bili stalni spremljevalci železničarjev - tako pri gradnji kot pri kasnejšem obratovanju proge.

Proga se je morala prilagajati relietu, kar je pomenilo številne ovinke, vzpone in padce. Parne lokomotive so se morale spopadati z zahtevnim vzdolžnim profilom, ki je zahteval veliko znanja, izkušenj in previdnosti. Kljub tehničnim omejitvam je železnica ostala zanesljiva povezava med Istro in širšim prostorom.

Zaradi burje in snežnih zametov so ob progi zgradili kamnite zaščitne zidove in snegolove, ki so varovali tire pred nanosom snega in vetrom. Ti zidovi niso imeli le zaščitne funkcije, temveč so postali prepoznaven element krajine in pomemben del tehniške dediščine. Nekateri so danes razglašeni za tehniški spomenik.

Železnica je vplivala tudi na širšo krajino. Načrtno pogozdovanje Krasa v drugi polovici 19. stoletja ni imelo le okoljskih, temveč tudi praktične cilje: zmanjšati moč burje in omejiti nastajanje snežnih zametov ob progi. S tem je železnica posredno prispevala k spremembi podobe prostora.

Življenje ob progi

Železnica Divača–Pulj ni spreminjala le zemljevida, temveč tudi življenje ljudi ob njej. Ob progi so nastajali novi svetovi v malem: čuvajnice, postaje in delavske hiše, v katerih so se prepletali delo, družina in vsakdanja rutina. Za železničarje in njihove

družine je bila proga hkrati vir preživetja in prostor omejitvev.

Čuvajnice so bile domovi *vahtarjev* oziroma železniških čuvajev, ki so skrbeli za varnost proge, nadzorovali cestne in potne prehode ter odpravljali manjše poškodbe. Delo je bilo odgovorno in pogosto samotno, čuvajnice pa so stale ob robu naselij ali povsem na samem.

V teh hišicah so živele cele družine. Prostori so bili majhni, življenje strogo urejeno, a kljub temu so si čuvaji skušali ustvariti dom. Ob čuvajnicah so sadili sadno drevje, urejali vrtove in redili manjše domače živali. Pogosta spremljevalka železničarskih družin je bila t. i. železničarska krava ali koza, ki je zagotavljala mleko in preživetje.

S tehnološkimi spremembami v 20. stoletju so čuvajnice postopoma izgubljale svojo vlogo. Zapornice so izginjale, delo se je centraliziralo, številni objekti so bili opuščeni ali porušeni. Ostali so sledovi: kamniti zidovi, nekdanji podvozi, zapuščene stavbe in drevesa, zasajena ob nekdanjih domovih železničarjev.

Po prvi svetovni vojni je proga Divača–Pulj prešla pod italijansko upravo. Prometni režim so prilagodili novim političnim razmeram, tako da je proga delovala kot enotna povezava Trst Sv. Andrej–Hrpelje–Kozina–Pulj, medtem ko je odsek Divača–Hrpelje–Kozina postal stranska proga.

Po drugi svetovni vojni je železnica delovala v okviru jugoslovanskega železniškega omrežja. Sprva je še ohranjala pomembno prometno vlogo, zlasti pri prevozu premoga, boksita, kmetijskih pridelkov in materiala za ladjedelnico. Razvoj cestne infrastrukture - od ceste Senožeče–Koper leta 1956 do poznejše avtoceste Čebulovica–Koper - je postopoma preusmerjal prometne tokove. V drugi polovici šestdesetih let 20. stoletja je obseg potniškega in tovarnega prometa na istrskih progah začel neprestano upadati, močna konkurenca cestnega prometa pa je postopoma zmanjšala pomen železnice.

Prav zato je obletnica priložnost, da na Istrsko državno železnico ne gledamo le kot na infrastrukturni objekt, temveč kot na pričo političnih, gospodarskih in družbenih prelomov, ki so zaznamovali Istro v zadnjem poldrugem stoletju. Proga je bila več kot infrastruktura - bila je prostor dela, upanja in vsakdanjih zgodb. In prav v teh tihih sledovih ob progi se skriva njena najtrajnejša zapuščina. •

Kamniti železniški mejnik, ki je označeval mejo zemljišča v lasti železnice. Na strani, obrnjeni proti progi, sta vklesana znak lastništva in zaporedna številka mejnika, kar je omogočalo jasno razmejitev železniške posesti od sosednjih parcel. (SI_PAK/1017 - Zbirka Karla Rustje, t.e. 2)

Dokončni popis (elaborat) Državne istrske železnice - Divača–Pula z odcepi Kanfanar-Rovinj, Hrpelje-Trst ter vlečno progo za prevoz nafte od Trsta (Sv. Andrej) do Sv. Sobote, 26. avgust 1905. (SI_PAK/0812 - Cesarsko kraljeva istrska državna železnica Divača - Pulj z odcepi, T. E. 1)

Mesto kot razstava: kako dediščina Santoria Santoria zaživi v Kopru

Procesi dediščinjenja v javnem prostoru

Leto 2026 bo Koper obeležil kot Santorijevo leto, posvečeno znamenitemu zdravniku, izumitelju in znanstveniku Santoriu Santoriu (1561-1636). Pobuda povezuje številne institucije in deležnike, ki bodo skozi vse leto soustvarjali niz znanstveno-popularizacijskih dejavnosti ter širši javnosti približevali življenje in delo pomembnega Koprčana.

VESNA PAJČ

Santorio, sodobnik Galilea Galileija, velja za pionirja uvajanja kvantitativnih metod v medicino. S temeljnim delom *De medicina statica* je postavil temelje sistematičnega raziskovanja presnove v človeškem telesu, z inovativnimi merilnimi instrumenti pa pomembno prispeval k razvoju sodobne znanosti. Kot ponosen someščan se je podpisoval kot *Santorio Santorio Iustinopolitano*, s čimer je jasno izražal svojo povezanost z mestom.

Ob tem se odpira ključno vprašanje: kako danes predstaviti dediščino znanstvenika, katerega delo je močno zaznamovalo razvoj medicine, hkrati pa širši javnosti pogosto ostaja oddaljeno? Kako dediščino osmisliti, jo približati različnim

ciljnim skupinam in jo vključiti v sodobni vsakdan?

Dediščina kot živi proces

Dediščina ni enoznačna kategorija, temveč kompleksen preplet materialnih in nesnovnih plasti - od stavb, predmetov in prostora do znanj, praks in zgodb. Procesi dediščinjenja zato ne pomenijo zgolj ohranjanja preteklosti, temveč aktivno oblikovanje pomenov v sedanjosti. V tem kontekstu postane ključno, da dediščino razumemo kot nekaj živega, kar soustvarja identiteto skupnosti.

Interpretacija dediščine v javnem prostoru predstavlja pomembno nadgradnjo muzejskega, raziskovalnega in pedagoškega dela ter znanstvenih predavanj. Dediščina se iz institucionalnih in akademskih okvirov razširi v vsakdanje življenje mesta, pri čemer ne izgublja svoje strokovne teže, temveč pridobiva nove dimenzije dostopnosti in neposrednosti. Stopi med ljudi - na ulice, trge in poti, kjer se odvija vsakdan.

Mesto kot "živi razstaveni prostor"

Tak pristop uteleša ulična razstava o Santoriu v Kopru, ki na zanimiv in vključujoč način povezuje znanost, zgodovino in prostor. Razstava deluje kot subtilen, a izrazit memento v mestnem prostoru - z značilno magenta barvo opozarja mimoidoče, da se za trenutek ustavijo, pogledajo okoli sebe in vstopijo v zgodbo prostora. Vabi jih, da preberejo epigraf, opazijo buste na fasadah ter se ustavijo ob Santorijevem aforizmu. Dediščina

Dediščina se iz institucionalnih in akademskih okvirov razširi v vsakdanje življenje mesta, pri čemer ne izgublja svoje strokovne teže, temveč pridobiva nove dimenzije dostopnosti in neposrednosti. Stopi med ljudi - na ulice, trge in poti, kjer se odvija vsakdan.

tako postane neposredna izkušnja - nekaj, kar se zgodi v ritmu vsakdanjega gibanja skozi mesto.

Razstava temelji na preišljeni preprostosti: sestavljajo jo kratka, jasno oblikovana besedila, ki jih v prostoru poudarjajo izrazite magenta pike. Ta vizualni znak deluje kot orientacijska točka in hkrati kot povabilo k ustavitvi - subtilen, a opazen poseg v urbano tkivo nekdanjega beneškega mesta Koper. Kombinacija jedrnatih vsebin in močnega barvnega poudarka omogoča več ravni doživljanja - od bežnega zaznavanja do poglobljene razmisleka.

Posebnost takšne interpretacije je njena umeščenost v prostor. Ulice Kopr niso zgolj kulisa, temveč aktivni del pripovedi. Mesto

SANTORIO SANTORIO 1561-1636
- 2026 - Koper - Capodistria

Veselje pospešuje
gibanje srca, strah in žalost
pa ga upočasnijeta.

La gioia rende la diastole
e la sistole più facili, la mestizia e
la tristezza le rendono più difficili.

Grafično podobo razstave je zasnovala Mojca Kleinbencetel, Helikopterdesign d.o.o.

samo postane "živi razstaveni prostor", kjer se preteklost prepleta s sedanjostjo. Obiskovalci lahko ob vsakdanjem gibanju skozi mesto postopoma odkrivajo Santorijevo zgodbo, kar ustvarja osebno in večplastno izkušnjo dediščine.

Povezovanje skupnosti skozi dediščino

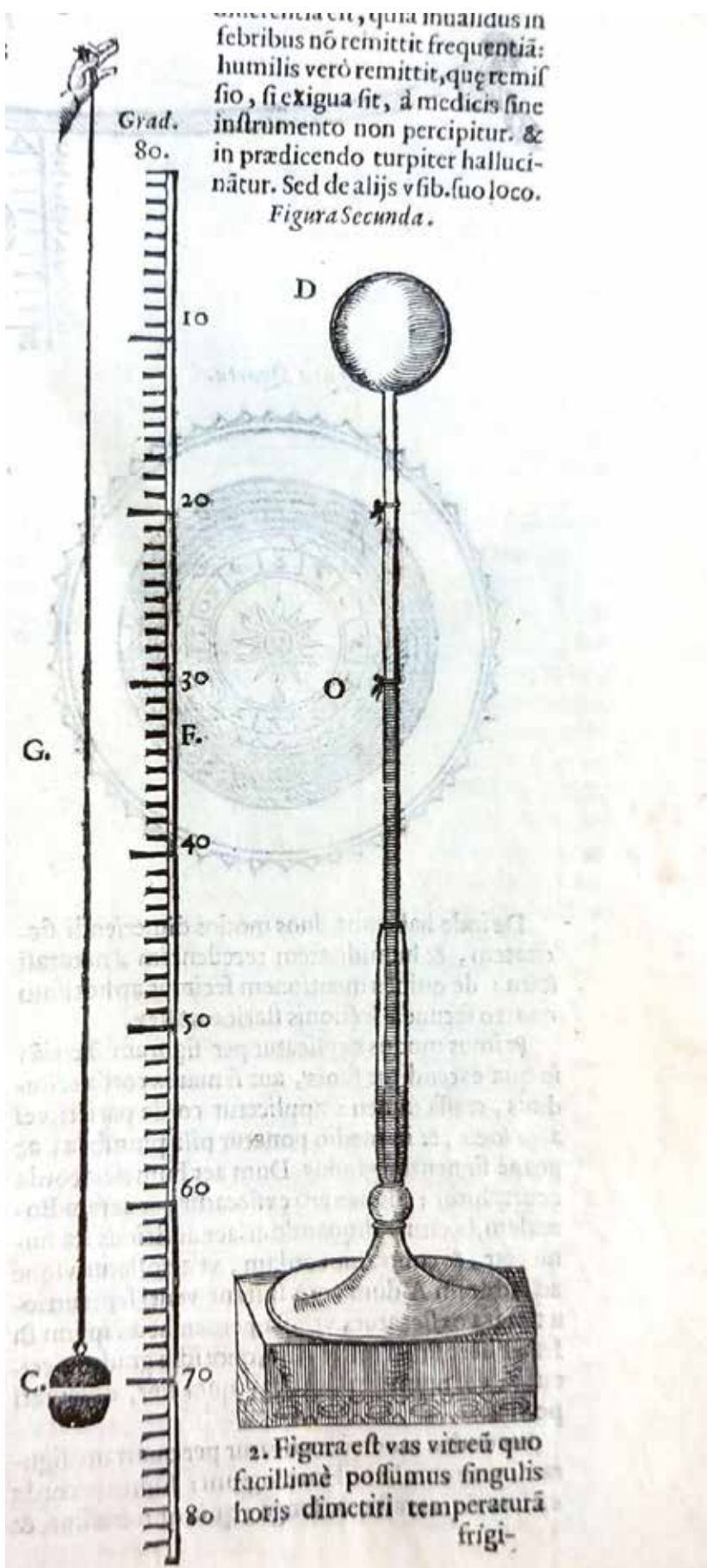
Pomemben vidik ulične razstave je tudi njeno povezovalno delovanje, saj fizično povezuje posamezne deležnike, ki soustvarjajo program. Razstava s Santorijevo podobo in značilnimi magenta pikami vizualno vodi obiskovalce od ene institucije do druge. Med ključnimi partnerji so Mestna občina Koper, Župnija Koper, Pokrajinski arhiv Koper, Zavod za mladino, kulturo in turizem Koper (ZMKT), Gledališče Koper, Pokrajinski muzej Koper, Univerza na Primorskem, Znan-

stveno-raziskovalno središče Koper ter Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Tem in številnim drugim kulturnim in izobraževalnim organizacijam se bodo pridružili še novi partnerji, da skupaj soustvarijo bogato in medsebojno povezano izkušnjo dediščine.

Takšni projekti jasno kažejo, da interpretacija dediščine ni zgolj prenos informacij, temveč proces ustvarjanja pomenov. Ko je ta proces preišljen, vključujoč in umeščen v prostor, dediščina postane močno orodje povezovanja, učenja in skupnostnega razvoja.

Ulična razstava o Santoriu ni le predstavitev zgodovinske osebnosti, temveč primer dobre prakse, kako lahko dediščino razumemo kot aktiven del sodobnega urbanega prostora - kot nekaj, kar nas nagovarja, povezuje in spodbuja k razmisleku o svetu, v katerem živimo. •

Razstava je delo kuratorice Vesne Pajč, ki se pri zasnovi opira na raziskovalna izhodišča mag. Petra Štoka ter njegovo publikacijo *Santorio Santorio in Koper*, obenem pa vključuje tudi izkušnjo interpretativnih sprehodov po mestu. Ti, v organizaciji Zavod za mladino, kulturo in turizem Koper in Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper, dodatno utrjujejo razumevanje Santorijeve prisotnosti v mestnem prostoru. Izvedba razstave je delo Pokrajinskega muzeja Koper, ki bo v sklopu Santorijevega leta znamenitega someščana tudi izpostavila v svojih stalnih zbirkah.

Santorijev termometer in pulzimeter: Santorio je razvil termometer, s katerim je bilo mogoče meriti telesno temperaturo in spremljati njene spremembe skozi čas. S pulzimetrom, ki je deloval kot nihalo, pa je zdravnikom omogočil, da so srčni utrip prvič natančno merili in primerjali.

Kapitanija kot simbol pomorske identitete in urbanističnih transformacij

Urbanistični in simbolni pomen prenove luške kapitanije

Izraz luška kapitanija označuje urad pristaniškega poveljnika, ki upravlja pristanišče ter skrbi za pomorski red, varnost in administracijo plovil. Luška kapitanija Koper je zgodovinska pomorska stavba z izrazitim kulturnim pomenom v obalnem mestu Koper.

ETBIN TAVČAR
ZVKDS,
vodja Območne enote Piran

Stavba stoji nekoliko odmaknjena od mestnega jedra in je bila zgrajena kot upravni objekt za nadzor nad pristaniščem. Predstavlja vezni element med mestom in morjem ter pomemben simbol pomorske zgodovine in identitete mesta.

Zunanjščina stavbe je v celoti zgrajena iz istrskega belega kamna. V enakem materialu je v Koprju izvedeno le še pročelje stolne cerkve, kar dodatno poudarja arhitekturno in kulturno vrednost objekta. Ohranjenost izvornih elementov stavbi daje izrazit avtentičen značaj.

Dolga stoletja so se na tem območju razvijali pomorstvo, ribištvo in solinarstvo. Mesto je bilo takrat obdano s plitvim morjem in fizično ločeno od kopnega. Koper je pomembnejšo pristaniško vlogo dobil v času beneške oblasti v 16. in 17. stoletju, ko se je na mestu današnje kapitanije pojavila prva grajena stavba, povezana z nadzorom pristanišča. Ta je bila v začetku 18. stoletja porušena in nadomeščena z današnjo baročno-klasicistično enonadstropno zgradbo.

Po propadu Beneške republike leta 1797 je Koper prešel pod oblast Habsburžanov. V okviru Avstrijskega cesar-

stva in poznejše Avstro-Ogrske mesto ni več imelo osrednje pomorske vloge, saj je glavno cesarsko pristanišče postal Trst. Administrativno podrejeni Koper je tako ostal na robu imperija in brez večjih strateških vlaganj v pristaniški razvoj.

Razvoj sodobnega pristanišča

Ideja o sodobnem mednarodnem pristanišču se je pojavila po letu 1954, ko je bil Koper priključen Jugoslaviji. Razvoj pristanišča je bil načrtovan na severnem robu mesta, kjer so se leta 1957 začeli prvi večji gradbeni posegi, vključno z gradnjo pomolov in izkopavanjem kanalov.

Nasipavanje terena ob reki Rižani in območju Škocjanskega zatoka je omogočilo ureditev novih obalnih površin. V šestdesetih letih je bila zgrajena tudi železniška povezava, kar je predstavljalo pomemben korak v integraciji pristanišča z notranjostjo Slovenije in srednje Evrope.

Med letoma 1980 in 2000 se je nadaljevala širitev pristaniških površin ter gradnja terminalov za kontejnerski, avtomobilski in druge vrste tovara. Velik del infrastrukturnega razvoja je

potekal na zemljiščih, ki so bila nekoč del morja ali opuščenih koprskih solin.

Danes je Luka Koper eno najpomembnejših logističnih vozlišč v regiji. Leta 2011 je bil sprejet državni prostorski načrt pristanišča, ki določa meje razvoja in predvideva nadaljnje širjenje pristaniških površin.

Vpliv razvoja pristanišča na prostor mesta

Razvoj pristanišča je povzročil radikalno preoblikovanje obalne krajine. Obalna črta se je pomaknila več sto metrov proti severu, nastala je popolnoma umetna industrijska obala, velik del nekdanje lagune pa je izginil.

Današnja severna obala Koprja je v veliki meri zgrajena na nasutem morju. Za razliko od starega mestnega pristanišča je sodobno pristanišče fizično ograjeno in varovano območje. Zaradi infrastrukturnega pasu med mestom in pristaniščem se je neposreden stik prebivalcev z morjem preusmeril proti območju Žusterne in Semelede.

Gospodarsko je pristanišče danes največji logistični sistem v Sloveniji. Koper se je iz ribiško-trgovskega mesta preoblikoval v logistično-industrijsko vozlišče srednje Evrope. Ta preobrazba je prinesla tudi negativne vplive, kot so povečanje hrupa, emisij ter zmanjšanje lagunskih habitatov Škocjanskega zatoka, hkrati pa spodbudila razvoj novih trajnostnih pristopov v upravljanju prostora.

Razvoj pristanišča ni potekal kot linearna širitev stare obale, temveč kot kompleksni projekt poglobljanja morja, nasipavanja, gradnje pomolov ter vzpostavljanja železniških in cestnih povezav. Več kot polovica površine pristanišča danes stoji na nekdanjem morju, kar predstavlja največji primer umetno ustvarjene obale v Sloveniji.

Kapitanija kot identitetni simbol

Kapitanija predstavlja predindustrijsko pomorsko upravo iz obdobja Beneške republike. Simbolizira majhno lokalno pristaniško skupnost ter neposredno povezanost mesta z morjem - pomorstvo v človeškem merilu.

Sodobno pristanišče pa predstavlja globalni logistični sistem, kontejnersko ekonomijo in geopolitično transportno vozlišče. Gre za industrijsko krajino, ki ni organsko zrastle iz mestnega tkiva, temveč predstavlja novo plast v razvoju prostora.

S celovito prenovo kapitanije se stavba ponovno interpretira kot začetna točka zgodbe koprškega pristanišča. S tem se zmanjšuje razkorak med staro in novo identiteto mestnega pristanišča ter vzpostavlja pripoved kontinuitete od beneškega in habsburškega obdobja do jugoslovanskega in sodobnega slovenskega pristanišča. Kapitanija tako postane simbolni most med dvema svetovoma.

Fizična povezava mesta in pristanišča

Razvoj pristanišča je ustvaril infrastrukturno bariero med mestom in morjem. Zaprt pristaniški sistem je povzročil fizično in psihološko prekinitev obale ter oddaljil mesto od aktivnega pomorskega prostora.

Urejen javni rob z razglednimi točkami vzdolž interpretacijske osi lahko ponovno vzpostavi občutek pomorske identitete mesta. Tak prostor strukturira prehod med javnim mestnim prostorom in industrijskim območjem pristanišča. Ne odpira varovanega območja pristanišča, temveč ustvarja interpretativni prostor, ki omogoča vizualno komunikacijo med mestom in pristaniščem. S tem se krepi razumevanje funkcije pristanišča in poudarja posebna identiteta Koprja kot pomorsko-logističnega mesta.

Interpretacijska os in urejen javni rob

Interpretacijska os predstavlja osrednji element prostorske zasnovе. Povezuje staro luško kapitanijo, nekdanjo obalo ter preoblikovano laguno s sodobnimi terminali pristanišča.

Koper je prostor transformacij. Združuje intimno zgodovinsko merilo stare kapitanije, modernistični infrastrukturni horizont sodobnega pristanišča, izkušnjo habsburške periferije ter poznejši razvoj v sodobno logistično središče.

Stavba, ki je nekoč nadzorovala pomorski promet in varnost pristanišča, danes simbolno nadzoruje in varuje kulturni spomin mesta.

Interpretacijska os omogoča, da ti sloji postanejo berljivi in razumljivi. Kapitanija tako postane izhodiščna točka interpretacije prostora in referenčni element za razumevanje širjenja obale proti severu.

Kontrast med staro kapitanijo in sodobnimi terminali tako postane didaktičen element, ki obiskovalcu omogoča razumevanje prostorske in identitetne transformacije mesta.

Urejen javni rob predstavlja krajinsko oblikovano mejo med mestom in pristaniščem. Ta prostor vključuje promenado z urbano opremo in drevoredi ter mediteranskim rastjem, ki ne zapira pogleda proti pristanišču, temveč omogoča vizualno povezavo. Prostor dopolnjujejo razgledne točke in dvignjene ploščadi, ki omogočajo panoramski pogled na stare obalne strukture, kapitanijo ter sodobne pristaniške terminale.

Kapitanija kot sedež službe za varstvo kulturne dediščine

Kapitanija ni le zgodovinski objekt, temveč prostorska artikulacija identitete kraja. Kot sedež območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije postane aktivni nosilec kulture, ne zgolj pasivni artefakt.

Institucija, ki skrbi za varovanje dediščine, je tako umeščena v stavbo, ki sama predstavlja pomemben del te dediščine. Na ta način se arhitekturna identiteta stavbe prepleta z institucionalno funkcijo varovanja kulturne gošpina.

Stavba, ki je nekoč nadzorovala pomorski promet in varnost pristanišča, danes simbolno nadzoruje in varuje kulturni spomin mesta. •

Luška kapitanija Koper je zgodovinska pomorska stavba z izrazitim kulturnim pomenom v obalnem mestu Koper.

Razvoj pristanišča je ustvaril infrastrukturno bariero med mestom in morjem. Zaprt pristaniški sistem je povzročil fizično in psihološko prekinitev obale ter oddaljil mesto od aktivnega pomorskega prostora.

Razmišljanja prof. dr. dr. h.c. Marka Pavliha o zgodovini, pomorstvu in prihodnosti slovenske zakonodaje

Pomorski zakonik: pravni kompas slovenskega pomorstva

Pred 25 leti je Slovenija dobila svoj Pomorski zakonik - prvi celovit pravni dokument, ki ureja naše morje, ladje in pomorščake. A zakonik ni le zbirka pravil; je tudi odraz naše pomorske identitete, zgodovine in izzivov, s katerimi se srečujemo danes. O nastanku, pomenu in prihodnosti zakonika smo se pogovarjali s prof. dr. dr. h.c. Markom Pavliho, enim najvidnejših poznavalcev pomorskega prava, ki je pri pripravi zakonika sodeloval od samega začetka.

KATJA BERTOK

• **Četrto stoletje po sprejemu Pomorskega zakonika - ali danes nanj gledamo kot na temeljni dokument slovenske pomorske identitete? Kaj je v tistem času pravzaprav pomenil za državo?**

Pomorski zakonik je s svojimi 999 členi drugi najboljše slovenski predpis in ključni pravni steber pomorstva. Pred 25 leti smo prvič v zgodovini našega naroda dobili celovit *lex maritima*, in čeprav smo zajeten del snovi črpali iz nekdanjega jugoslovanskega zakona in mednarodnih virov, smo pravna pravila o morju, ladjah in pomorščakah tokrat napisali le slovenski strokovnjaki. S tem smo delno udeležili Resolucijo o pomorski usmeritvi Republike Slovenije iz marca 1991, ki je bodočo samostojno in neodvisno državo med drugim zavezala, da naj poskrbi za pomorskopravno ureditev v skladu z mednarodnimi normami.

• **Ce se vrnete v čas njegovega nastajanja: je šlo za zgodbo strokovnega zanosa ali tudi za preplet različnih interesov in pogledov?**

Za oboje, s poudarkom na znanju in izkušnjah. Projekt je bil na podlagi javnega razpisa marca 1994 dodeljen

čenja posameznih zakonskih določb pod vplivom morskih in kopenskih lobijev, da je bil zakonik marca 2001 naposled nared za sprejem po hitrem postopku.

Pomorsko pravo in praktična uporaba

• **Pomorski zakonik velja za enega kompleksnejših pravnih aktov pri nas. Kako bi ga približali nekomu, ki s pomorstvom nima neposrednega stika?**

Pomorsko pravo nekdanje Jugoslavije je izčrpno urejal Zakon o pomorski in notranji plovbi, ki so ga nadvse solidno pripravili vrhunski, zlasti hrvaški pravniki. Zato nam je služil, če mi je dovoljena metafora, kot pravno admiralsko sidro, na katerega smo privezali bistvene določbe novjših mednarodnih konvencij in jih prilagodili nekaterim našim specifičnim potrebam, denimo glede morskih pasov v našem morju, pristojnosti upravnih organov, nadzorstva, pristanišč ... Glede notranje plovbe po rekah in jezerih smo se odločili, da naj jo uredi poseben Zakon o plovbi po celinskih vodah, ohranili pa smo

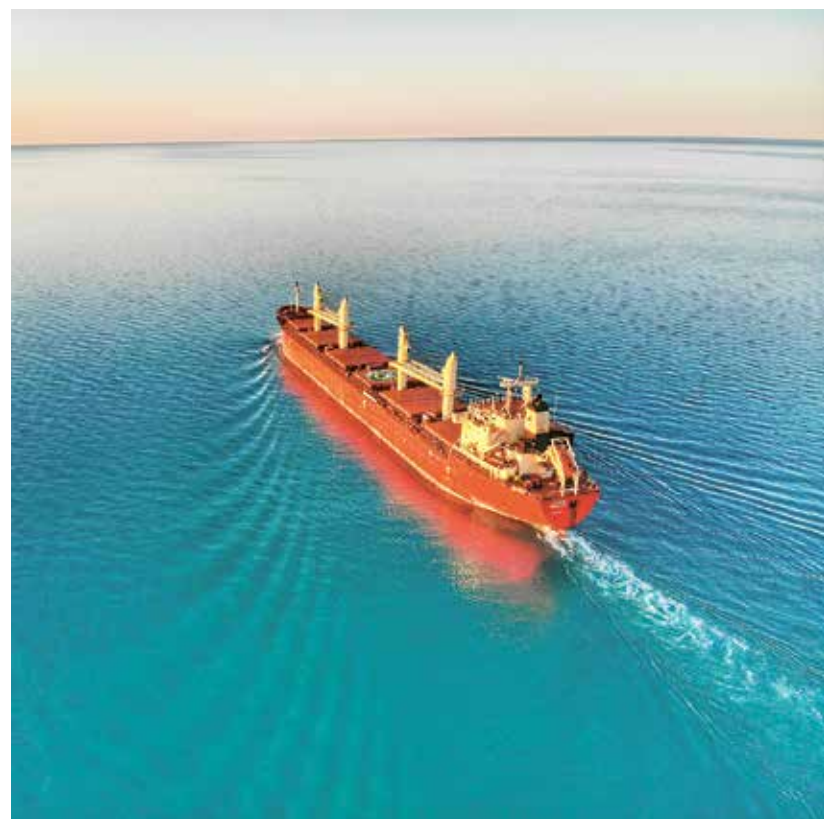
“Idealno pomorsko pravo bi moralo biti bolj ali manj poenoteno na celotnem planetu, ki ga imenujemo Zemlja, čeravno bi si bolj zaslužil ime Ocean.”

PROF. DR. DR. H.C. MARKO PAVLIHA

Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, pod okriljem katere smo sodelovali strokovnjaki z vseh vetrov. Osnutek zakonika je bilo treba izdelati v rekordnem času do junija istega leta, pri čemer sva pri obrazložitvi predloga največ sodelovala z žal že pokojnim dr. Markom Ilešičem, ki je vodil delovno skupino. Sledilo je usklajevanje z ministrstvom za promet in drugimi zainteresiranimi akterji, zlasti s pomorskimi agenti, tako da je bil septembra pripravljen uradni predlog pomorskega zakonika za prvo obravnavo. Nato so minevala leta raznovrstnega maličenja in krotovi-

okoli 60 podzakonskih predpisov, ki so se začasno smiselno uporabljali tudi po uveljavitvi zakonika do sprejema novih pravilnikov, kolikor niso nasprotovali slovenski ustavi in novemu zakoniku. Ta vsebuje enajst delov in ureja pomembna področja, kot so denimo suverenost Republike Slovenije, varnost plovbe, državno pripadnost, identifikacijo in vpis ladje, stvarne pravice na ladjah, pomorske pogodbe, plovne nezgode in še kaj.

• **Zakonik se je skozi leta večkrat dopolnjeval. Ali to razumete kot znak njegove živosti ali kot dokaz,**

Morje in tradicija nas nenehno opominjata na pomorsko identiteto Slovenije, četudi se tega ne zavedamo vedno..

Marko Pavliha, dr. pravnih znanosti, dr. h.c., redni profesor na FPP Univerze v Ljubljani, gostujoči profesor in guverner na IMO IMLI na Malti

da področje pomorstva preprosto zahteva nenehno prilagajanje?

Tako je. Zakonik je bil kar trinajstkrat noveliran, predvsem zaradi usklajevanja s pravnim redom Evropske unije, mednarodnim pomorskim pravom in nekaterimi bolj ali manj originalnimi nacionalno-političnimi težnjami.

• **Koliko maneverskega prostora sploh še ostaja nacionalni zakonodaji ob vse močnejšem vplivu evropskih in mednarodnih pravil?**

Malo, kar ni tako slabo, kajti idealno pomorsko pravo bi moralo biti bolj ali manj poenoteno na celotnem planetu, ki ga imenujemo Zemlja, čeravno bi si bolj zaslužil ime Ocean.

• **Pogosto se zdi, da je pomorsko pravo oddaljeno od vsakdanjega življenja. Kje ga ljudje vendarle najbolj neposredno občutimo?**

Bržkone pri vožnji s čolni, plavanju, ribolovu, varovanju morskoga okolja in še kaj bi se našlo.

• **Bi lahko izpostavili kakšno spremembo ali rešitev, ki je v praksi najbolj prispevala k večji varnosti in urejenosti na morju?**

Hm, recimo uskladitev z evropsko in mednarodno regulativo na področju preprečevanja onesnaževanja morja, ladijskega prevoza potnikov in dela v pomorstvu ... Posebej moram pohvaliti uvedbo pomembne službe spremljanja in upravljanja ter nadzora plovbe (VTS), ki je začela delovati letošnjega januarja.

• **Kako se zakonodaja obnese tam, kjer je najbolj na preizkušnji - v konkretnih situacijah na morju?**

To najbolj vedo izvrstni pomorski inšpektorji z Uprave RS za pomorstvo. Domnevam, da nimajo večjih težav pri izvajanju predpisov, kajti kadar naletijo na pravno praznino, nedoslednost ali sorodno pomanjkljivost, predlagajo ustrezne spremembe in dopolnitve Pomorskega zakonika ali podzakonskih aktov.

Pomorska identiteta Slovenije in prihodnji izzivi

• **Slovenija ima kratek, a strateško pomemben stik z morjem. Smo po**

vašem mnenju tudi v miselnosti in ravnanju res pomorska država?

Pred nekaj leti sem na Dnevih slovenskih pravnikov v Portorožu postavil retorično vprašanje, ali je Slovenija resnično pomorska država. Odgovoril sem pritrdilno, saj bi to moralo biti vsakomur kristalno jasno, toda za vsak slučaj - predvsem zaradi občasnih politikantskih skeptikov - sem svoje stališče podkrepil z geografijo, državnim grbom, pomorskim izročilom in identiteto, tradicijo pomorskega izobraževanja, pomorskim pravom, ekonomijo, ekologijo in evro-slovenskim pomorstvom. Ampak v isti sapi sem kritično pripomnil, da je naša država še vedno premalo pomorsko usmerjena, ker je zapravila premnogo sijajnih dosežkov in priložnosti, toda na napakah se lahko marsikaj naučimo in poskrbimo za boljšo pomorsko prihodnost.

• **Kateri izzivi danes najbolj zaznamujejo področje pomorstva - so to pravna vprašanja, kadri, razvoj infrastrukture ali kaj drugega, kaj bi moral Pomorski zakonik in prihodnje še ujeti ali bolj nasloviti?**

Ker smo ostali brez svojega ladjarja (upam, da ga bomo vnovič dobili) in nimamo več zadostnega števila izšolanih in izučeni novih pomorščakov ter preostalega pomorskega kadra, ne bo šlo drugače kot da prilagodimo zakonodajo, zlasti na področju izpolnjevanja pogojev za pristaniškega nadzornika, ki jih je treba omiliti. Uprava za pomorstvo bo morala dokaj hitro nadomestiti zaposlene, ki odhajajo v pokoj, drugače ne bo več zmogla opravljati svoje osnovne naloge - nadzora in upravljanja s pomorskim prometom ter zagotavljanja varnosti plovbe. Prav tako se bo pomorsko pravo še naprej z gledovalo po novostih, ki jih bosta narekovala evropsko in mednarodno pomorsko pravo.

Pomorski zakonik ostaja več kot le zbirka pravil - je priča slovenski pomorski zgodovini in kompas za prihodnost. Kot pravi prof. dr. dr. h.c. Marko Pavliha, bo njegova vloga ostala ključna, da slovensko pomorstvo ostane varno, strokovno in pripravljeno na nove izzive. •

Pri Slovenski znanstveni zbirki za humanistiko je izšla nova knjiga

Tomajci: pet stoletij slovenske zgodovine v malem

Za razliko od francoske nove zgodovine (*nouvelle histoire*) in drugih historiografij, ki so z "demokratizacijo" perspektive potegnile "male ljudi" izpod temne sence "velike zgodovine", je bilo v slovenskem zgodovinopisju podeželje od samih začetkov prizorišče dogajanja, kmetstvo pa eden glavnih akterjev. Te razlike ni težko razumeti; na Slovenskem so kmetje še med svetovnimi vojnama tvorili več kot polovico prebivalstva, urbanizacija je napredovala počasi, mesta pa so bila, z redkimi izjemami, prej nominalna kot prava urbana entiteta. Poleg tega se je slovensko zgodovinopisje oblikovalo na temelju narodnega koncepta in sama narodna kultura se je dolgo vrtela okrog percepcije Slovencev kot kmečkega naroda. Slovensko zgodovinopisje se je zato že od prvih korakov poglobilo v agrarno zgodovino in zgodovino podeželja ter kmečkega družbenega, gospodarskega in kulturnega življenja.

ALEKSEJ KALC
ALEKSANDER PANJEK

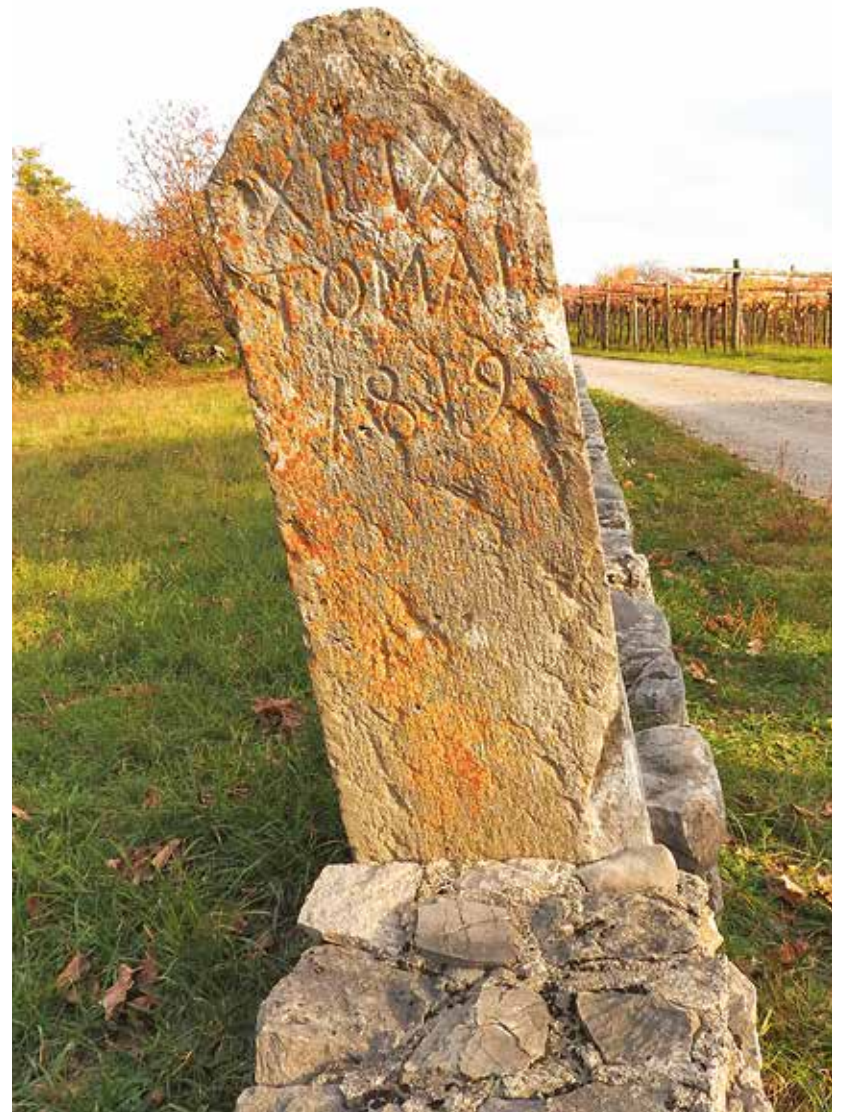
Po tej plodoviti raziskovalni fazi, ki sega do osemdesetih let prejšnjega stoletja in se enakopravno uvršča ob bok mednarodnim študijam, je raziskovalno zanimanje za agrarno zgodovino začelo upadati in zaostajati za trendi, ki so uvajali nova raziskovalna vprašanja ter preizpraševali utečene razlage in metodološke pristope. Zamrla so nekatera študijska polja, kot na primer historična demografija in kvantitativno ter serialno zgodovinopisje; skorajda umanjalo je zgodovinsko preučevanje družine, ki je temeljnega pomena za razumevanje zgodovine kmetstva in podeželja. Čeprav so slovenski zgodovinarji in zgodovinarke ustvarili nekaj izjemnih del na teh področjih, se ni oblikovala zadostna kritična masa. Tudi sama gospodarska zgodovina je trpela zaradi kadrovske podhranjenosti in izgubila zanimanje za predmoderna obdobja.

Tomaj kot slovenska zgodovina v malem

Posebej v zadnjem desetletju je podeželje znova pridobilo opaznejše mesto v slovenskem zgodovinopisju, tako z gospodarskega in socialnega kot tudi s kulturnega vidika. Rezultat tega zanimanja, ki ima eno močnejših študijskih sredin na Oddelku za zgodovino Fakultete za humanistične študije v Kopru, je tudi nova knjiga o Tomaju, ki prinaša študije, nastale v okviru projekta *Slovenska zgodovina v malem. Kontinuitete in spremembe v vaški skupnosti v dolgoročni perspektivi: Tomaj, 1500–2000*, ki ga je financirala Javna agencija za znanstveno-raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS). Projekt, ki je nastal v partnerstvu z Inštitutom za novejšo zgodovino iz Ljubljane in Inštitutom za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, je že tretji na temo agrarne zgodovine in kmetstva, ki so ga člani Oddelka za zgodovino UP FHŠ izvajali v zadnjem desetletju v sodelovanju s tema institucijama.

Predhodna projekta sta bila posvečena neagrarnim oblikam in virom gospodarskega udejstvovanja kmečkega prebivalstva. Te dejavnosti, ki jih klasična slovenska agrarna zgodovina obravnava kot »dopolnilne«, sta obdelala s pomočjo paradigme "integrirane kmečke ekonomije", ki omogoča kompleksnejše vrednotenje posameznih gospodarskih virov in razumevanje kmečkih gospodarskih strategij. S projektom o Tomaju se je raziskovalno zanimanje osredotočilo na Kras skozi študijo primera ene vasi.

Izbira kraške vasi kot študijskega primera ni bila slučajna. Kras se ponuja za raziskovanje podeželja in kmečkega sveta zaradi posebnih naravnih izzivov, ki jih postavlja človeku, hkrati pa zaradi lege na stičišču celine in Jadranskega morja ter kot območje srečevanja trgovskih, prometnih in drugih relacij. Tomaj je bil skozi stoletja nadpovprečno kompleksna in razslojena vaška skupnost. Bil je sedež župnije in samostana, cerkvenoupravno središče, sedež župe ter občinsko in upravno središče, kraj z javno šolo in cerkvenim ženskim vzgojnim zavodom. Od 19. stoletja dalje so iz Tomaja izhajali ali v njem delovali vidni kulturno-politični akterji, ki so pomembno vplivali na krajevno in širše javno življenje - od duhovnikov (Albin Kjuder) in učiteljev do poslanca v dunajskem parlamentu (Anton Černe) in enega vodilnih slovenskih literarnih ustvarjalcev (Srečko Kosovel). Skozi stoletja je vas občutila bližino Gorice in Furlanije, še posebej pa sosedstvo Trsta - od faze komunskega mesta do pristaniške metropole in, do prve svetovne vojne, največjega slovenskega urbanege središča. Zgodovino Tomaja v 20. stoletju so zaznamovali še premiki politične meje in pripadnost različnim državam ter družbenopolitičnim sistemom. Prav zato je skozi tomajski primer mogoče opazovati vse prelomne trenutke in učinke, značilne za celoten zahodni slovenski prostor in tudi Slovenijo nasploh.

Projekt, ki je nastal v partnerstvu z Inštitutom za novejšo zgodovino iz Ljubljane in Inštitutom za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU, je že tretji na temo agrarne zgodovine in kmetstva, ki so ga člani Oddelka za zgodovino UP FHŠ izvajali v zadnjem desetletju v sodelovanju s tema institucijama.

Osvežujoča podoba slovenske vaške skupnosti

Namen takšnega pristopa je bil opazovati določeno vaško skupnost in njen življenjski prostor skozi dolg časovni razpon petih stoletij ter ugotoviti kontinuitete ter prelome v njenih družbeno-gospodarskih strukturah ter vedenjskih dinamikah. Z dolgo perspektivo - od konca srednjega veka do desetletij po drugi svetovni vojni - smo želeli preverjati različne trajnosti in tranzicije, ki ob preučevanju posameznih obdobj pogosto ostanejo v ozadju ali pa se kažejo v drugačni luči. Naš cilj je bil analizirati notranje vaške procese in dinamike, ki izhajajo iz krajevnih dejavnikov in družbenih razmerij, ter ugotoviti, kako in v kolikšni meri so se vanje zrcalili širši družbeni, gospodarski, kulturni in politični trendi ter velika zgodovinska dogajanja. Po navdihu italijanske šole *mikrozgodovine* smo na "majhnem" primeru želeli preverjati ustaljene makrointerpretacije zgodovine slovenskega podeželja, postaviti nova vprašanja in ponuditi sveže razlage ter hipoteze.

Predvsem pa smo želeli prikazati kompleksnost in dinamičnost kmečke družbe ter preseči predstave o preprostem, enoličnem in nepremičnem kmečkem svetu, stoletja ujetem med družbeno podrejenostjo in komaj vzdržnim bojem za preživetje. Tomajce smo skušali razumeti kot subjekte, ne kot pasivne in prilagodljive statistike na prizorišču male in velike zgodovine. Zanimali so nas njihovi

odzivi na modernizacijske in druge pojave, njihovi načrti in izbire, s katerimi so v dobrem in slabem krojili individualne ter kolektivne življenjske usode. Preučevali smo dejavnike razvoja prebivalstva, strukturo kmečkih gospodarstev in logiko kmečke ekonomije, oblikovanje in delovanje vaških elit, njihove medsebojne odnose in orodja moči ter družine kot elemente družbenega mreženja; kolektivne vrednote, vloge ritualov in izobraževanja, materialno kulturo in spreminjanje življenjskega standarda.

Knjiga na več kot šeststotih straneh prinaša nove ugotovitve in izpodbija nekatere uveljavljene predstave o zgodovinskih dinamikah prebivalstva, kmetijskih obratih in kmečki ekonomiji, o ljudskih vedenjskih vzorcih in materialni kulturi, o družini, skupnosti, vaških elitah, oblikah političnega in kulturnega udejstvovanja ter njihovem spreminjanju skozi čas. Z uporabo sodobnih pristopov različnih vej zgodovinopisja smo poskusili podati osveženo in hkrati osvežujočo podobo slovenske vaške skupnosti skozi pet stoletij.

Upamo, da naše delo prispeva k poznavanju zgodovine Krasa in slovenskega podeželja nasploh ter da bo uporabno in koristno tako strokovni publiki kot tudi v izobraževalne namene in, nenazadnje, zanimivo ter navdihujoče za širšo publiko. Knjigo posvečamo vsem Tomajkam in Tomajcem - včerajšnjim in današnjim - s hvaležnostjo do vseh, ki so nas prijazno sprejeli, sodelovali ali nas kako drugače podprli. •

Vsebina knjige

I. Prebivalstvo in gospodarstvo

Kmečka gospodarstva in gospodinjstva v Tomaju: dolgoročna dinamika v kontekstu župnije in gospostva (1494–1758), Aleksander Panjek · 19
Družina, kmetija in samooskrbnost na Krasu: Tomaj leta 1822, Leonida Ravšelj
Obrisi in dejavniki tomajske demografije od 18. do srede 20. stoletja, Aleksej Kalc

II. Družba in kultura

Pravda o spornem hramu v tomajskem taboru: običaj ustne kupoprodaje nepremičnin (1619–1620), Aleksander Panjek
Odprta vrata domačije Škapin: primerjava bivanjske kulture v Tomaju v letih 1621 in 1796, Aleksander Panjek
Tomajski fantje: ljubezen in morala, čast in nasilje na Krasu (1625–1727), Alberto Mauchigna
Krvni davek Tomajcev: župe devinskega gospostva v kmečkem uporu leta 1713, Aleksander Panjek

Vzgoja in prevzgoja: šolstvo in šolske institucije v Tomaju med socialnimi ter političnimi spremembami v 19. in 20. stoletju, Meta Remec
Srečko Kosovel in Tomaj "ob odprtih vratih Kozmosa", Aleksandra Tobiasz

III. Elite in politika

Dolgoživa elitna družina (1592–1914): botrstvo kot merilo družbenega ugleda v vaški skupnosti, Aleksander Panjek in Miha Zobec
Usihanje tradicionalno mogočnih družin in "novi obrabi" v tomajski eliti v poznem 19. in prvi polovici 20. stoletja, Miha Zobec
Politika in elita v Tomaju v prvi polovici 20. stoletja, Lev Centrih
Dvig življenjskega standarda in transformacija elit v Tomaju v drugi polovici 20. stoletja, Polona Sitar
Oblikovanje spomina lokalne skupnosti: tomajski župnik Albin Kjuder kot kronist in interpret dogajanja in odnosov na Krasu, Jurij Hadalin

Od vsakdanjega nereda do matematičnih zakonitosti nepredvidljivega sveta

Kje je kaos? Povsod!

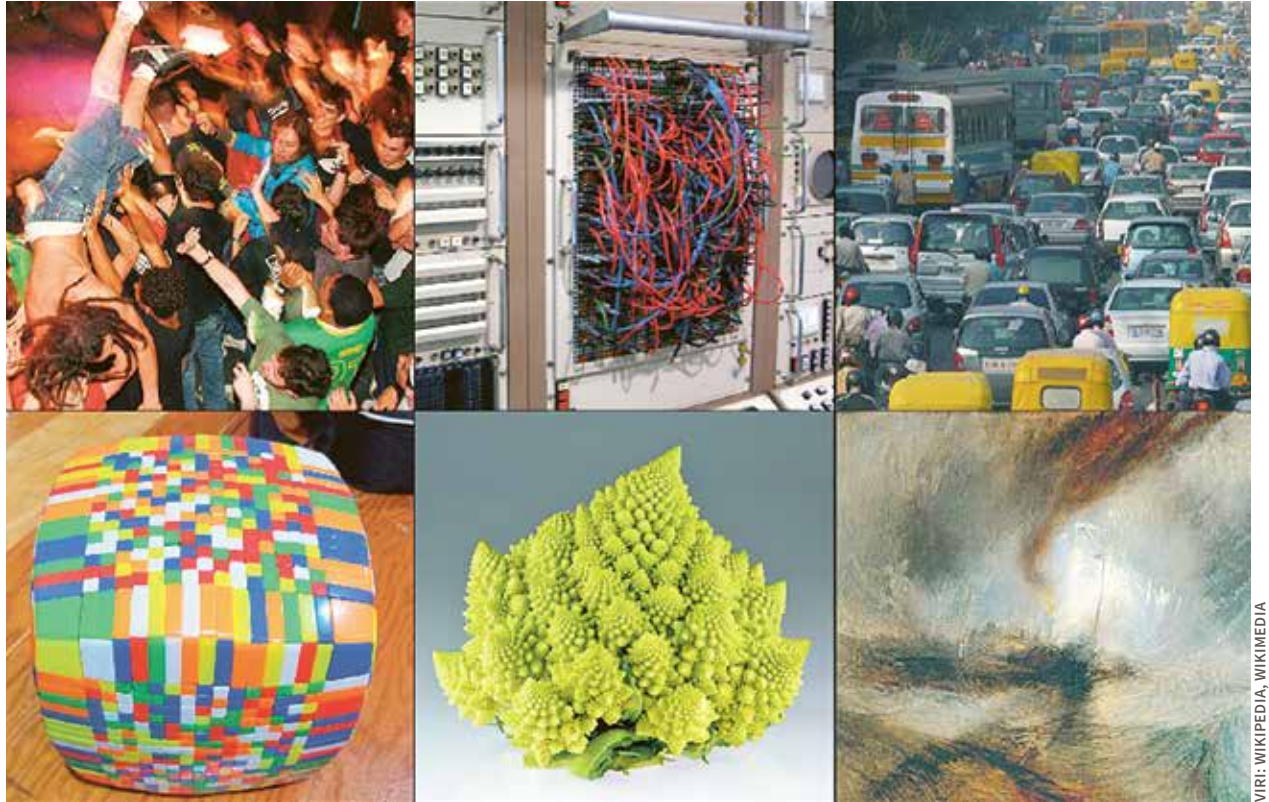
Kaj nam najprej pride na misel, ko slišimo besedo 'kaos'? To je beseda, ki jo v vsakdanjem življenju uporabljamo za opis situacije, ki je bodisi nepredvidljiva, zapletena za razumevanje, težavna ali preprosto frustrirajoča. Kot kaotične lahko dojemamo denimo moshpit na koncertu heavy metal glasbe, zmedo kopice kablov, prometni zastoj, zahtevno uganko ali abstraktno sliko (slika 1). Morda se nam zdita kaotična celo naša služba ali odnos s starši in partnerjem.

DR. LAZAROS MOYSIS

Center za informacijske tehnologije in uporabno matematiko Univerze v Novi Gorici

Kaj pa je kaos v resnici? Medtem ko ima ta beseda v vsakdanjem življenju lahko več različnih pomenov, je v fiziki in matematiki njena definicija precej bolj natančna. Kaos se nanaša na deterministične sisteme, torej sisteme, katerih časovni razvoj je opisan z množico nelinearnih pravil, običajno podanih v obliki matematičnega zapisa (na primer diferencialne enačbe). Časovni razvoj kaotičnega sistema je torej mogoče izračunati, če imamo na voljo ustrezna matematična orodja. Kljub temu pa razvoj kaotičnega sistema izraža nekatere osupljive lastnosti. Je aperiodičen, kar pomeni, da se rešitev sistema ne bo nikoli ponovila, ne glede na to, kako dolgo ga opazujemo (v nasprotju denimo s preprostim nihalom). Poleg tega je sistem izjemno občutljiv na že najmanjše spremembe parametrov. To pomeni, da se majhne spremembe v parametrih sistema (začetna velikost populacije, stopnja rojstev ali umrljivosti, koeficient trenja, koeficient prenosa toplote) sprva morda zdijo nepomembne, vendar sčasoma vodijo do popolnoma drugačnega razvoja sistema. Ta lastnost, prikazana na sliki 2, je splošno znana kot metuljev učinek. Če pa različne možnosti časovnega razvoja kaotičnega sistema prikazemo kot krivulje v namišljenem (t. i. faznem) prostoru, te tvorijo zapletene, omejene in neperiodične oblike, imenovane čudni atraktorji (slika 3).

Ali je kaotični pojav pogost v realnih sistemih? Seveda - prisoten je povsod! Pojav je v šestdesetih letih prejšnjega stoletja prvi identificiral E. Lorenz med preučevanjem poenostavljenega modela vremena, od takrat pa so kaotične pojave odkrili na mnogih področjih. Ekonomski sistemi, število prebivalstva, virusni izbruhi, mehanske vibracije, biološki sistemi - vsi izkazujejo pojav metuljvega učinka. Pravzaprav je težko najti realen pojav, pri katerem se takšno vedenje ne bi pojavilo. Vsak dan sprejemamo majhne odločitve, ki lahko na mnogo različnih načinov vplivajo na

Slika 1: Kaj vam pride na misel, ko slišite besedo 'kaos'?

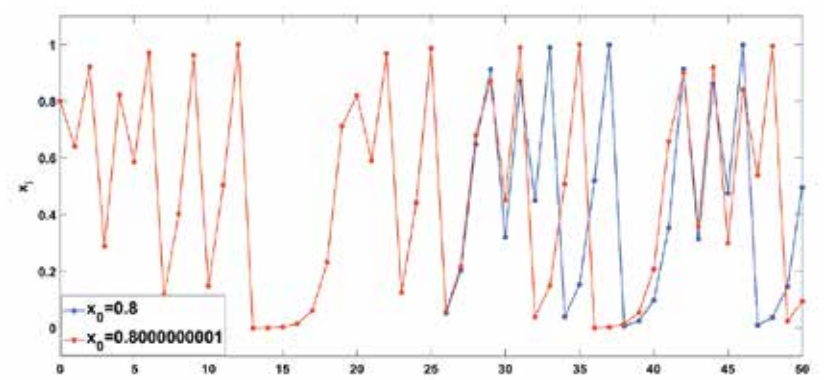
našo prihodnost. Naravo je težko napovedovati, zato lahko brez pretiravanja trdimo, da je vsak vidik našega življenja kaotičen.

Kako pa omenjene lastnosti ločujejo kaotične od drugih sistemov? Predvsem tako, da dolgoročno napovedovanje njihovega vedenja postane praktično nemogoče. Prav zato na primer pogosto slišimo, kako težko je natančno napovedati vreme. Tudi če imamo na voljo najsodobnejše računalnike in uporabljamo napredne matematične metode modeliranja, bo že najmanjša numerična napaka sčasoma privedla do odstopanj v napovedih. Ne glede na raven tehnološkega razvoja ne bomo nikoli mogli res dolgoročno napovedovati časovnega razvoja kaotičnih sistemov.

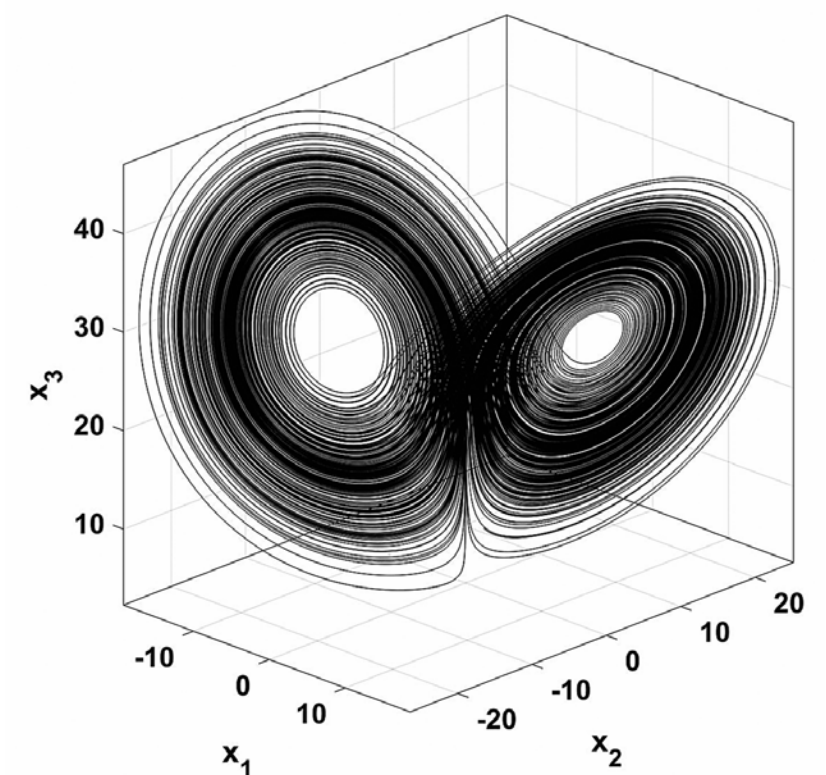
Vloga znanstvenikov

Ali lahko znanstveniki glede na takšno nepredvidljivost sploh upajo, da bodo kaos preučevali, napovedovali ali celo nadzorovali? Da! Kljub svoji nepredvidljivosti imajo kaotični sistemi še vedno določeno strukturo, katere preučevanje nam lahko razkrije informacije o vedenju sistema. Znanstveniki zato preučujejo kaotične sisteme, da bi razumeli, kako sistemi prehajajo v kaotični režim in iz njega ter kako opredeliti stopnjo nepredvidljivosti, ki jo sistem izkazuje. Prav tako raziskujejo, pod katerimi pogoji je mogoče zavreti ali preprečiti pojav kaosa. Preučevanje omenjenih problemov zajema širša področja matematike, računalništva in fizike.

Glede na močno prisotnost teorije kaosa na mnogih znanstvenih področjih se zdi, da preučevanje kaosa razkriva temeljno podobnost med različnimi dinamičnimi naravnimi pojavi. S pomočjo matematičnega modeliranja lahko raznovrstne pojave povežemo s skupnimi matematičnimi zakoni. Podobnosti so pogosto tudi vizualne, na primer pri vzorcih brokolija Romanesco (slika 1) in snežinke. Ena takšnih vizualnih primerjav je prikazana na sliki 4, ki prikazuje Saturnove obročje ter vzorce prehajanja med kaotičnim in nekaotičnim vedenjem v kaotičnem sistemu. Podobnost je zgolj vizualna, saj primerjamo dva popolnoma različna pojava, vendar hkrati očarljiva. Matematika in znanost presegata zgolj vizualno obravnavo z odkrivanjem temeljnih zakonov narave in kaosa.

Slika 2: Metuljev učinek. Dve rešitvi kaotičnega sistema z rahlo različnimi začetnimi pogoji.

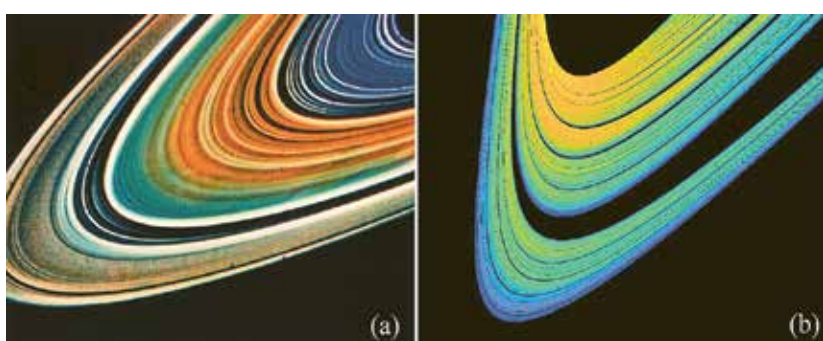

Slika 3: Lorenzov atraktor, eden prvih opisanih kaotičnih sistemov.

Kaos in umetna inteligenca

Ali ima z razmahom strojnega učenja in umetne inteligence v našem vsakdanjem življenju teorija kaosa še vedno svoje mesto v sodobnem znanstvenem programu? Seveda, teorija kaosa ostaja prav tako relevantna kot kdajkoli prej, saj se nenehno pojavljajo nova področja, ki jih je mogoče preučevati s stališča kaosa. Tako lahko s teorijo kaosa preučujemo, kako nevrnske mreže obdelujejo informacije, kar je neprecenljivo na primer pri razumevanju fizioloških sistemov. Poleg tega je z uporabo tehnik strojnega učenja mogoče iz surovih podatkov izveči smiselne informacije, graditi mode-

le kaotičnih pojavov in celo izvajati kratkoročne napovedi ter nadzor sistemov. Prihodnost prinaša hiter razvoj na področju strojnega učenja in umetne inteligence, ki ga danes še ne moremo niti slutiti (glej sliko 5 za umetniško abstrakcijo). Zagotovo pa lahko matematično modeliranje in teorija kaosa utreta nadaljnjo pot za razumevanje našega kompleksnega digitalnega sveta. Za sprehod po tej poti matematiki, fiziki, računalničarji in strojniki, tudi na Centru za informacijske tehnologije in uporabno matematiko Univerze v Novi Gorici, gradimo mostove sodelovanja, s katerimi bomo lažje obvladali kaos sodobnega sveta. •

Slika 4: (a) Razlike v kemični sestavi med različnimi deli Saturnovih obročev (vir: NASA) (b) Prehodi iz kaotičnega (barvnega) v nekaotično (črno) vedenje na karti nevrnske mreže ob spreminjanju njenih parametrov (doi.org/10.1063/5.0280557)

Slika 5: Lepota v kaos. Ustvarjeno s ChatGPT kot vizualna predstavitev teorije kaosa v sodobnem umetniškem slogu.

spoznaj

ZRS

9.4.

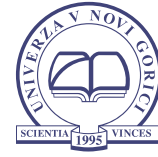
ob 19. uri v GLEDALIŠČU KOPER

Družbene inovacije kot vzvod trajnostnega razvoja

Družbene inovacije nastajajo na presečišču znanosti, skupnosti in ustvarjalnosti ter na novo oblikujejo načine, kako rešujemo skupne izzive. Pridružite se sproščenemu pogovoru, kjer bomo z različnih perspektiv raziskovali, kdaj ideje postanejo prebojne in kako lahko družbene inovacije postavimo v središče razvoja.

Prijave zbiramo na elektronski naslov pr@zrs-kp.si do 8. aprila 2026. Dogodek je brezplačen!

Vljudno vabljeni!

ZNANSTVENO POPOLDNE

VARNOSTNI ČUVAJI NAŠEGA TELESA: ZAKAJ IMUNSKI SISTEM NE NAPADA SAM SEBE?

(NOBELOVA NAGRADA 2025)

dr. KLARA KROPIVŠEK BRUMAT
Laboratorij za vede o okolju in življenju
Univerza v Novi Gorici

16. april 2026, ob 17. uri
EPICenter, Kolodvorska pot 10, Nova Gorica
Predavanje bo potekalo v slovenskem jeziku.

Vljudno vabljeni!

www.ung.si

Soorganizatorja:

aCross EUROPEAN UNIVERSITY FOR CROSS-BORDER KNOWLEDGE SHARING

FPP UNIVERZA V LJUBLJANI
Fakulteta za pomorstvo in promet

FAKULTETA ZA POMORSTVO IN PROMET
Pot pomorščakov 4, 6320 Portorož
<http://www.fpp-uni-lj.si>

Obnovljeno Čudo

Fakulteta za pomorstvo in promet je pred 20. leti iz Italije pripeljala čisto posebno jadrnico dvojambornico in jo interno poimenovano "Čudo". 14 metrski kuter je namreč poseben po obliki, z izredno nizkim ugrezom, in namembnosti. Izdelan je bil leta 1967 v ladjedelnici Franchini Michele v kraju Riccione v Italiji. UL FPP je s prizadevnostjo profesorjev in študentov leta 2005 jadrnico uredila za plutje preko Tržaškega zaliva v Portorožu, kjer so jo nato dve leti uporabljal za aktivnosti študentov na morju. V sklopu EU finančnega mehanizma za okrevanje in obnovo so izpeljali obnovo jadrnice. Jadrnico "Čudo" je dokončno obnovili mojster lesenih plovil Tomi Sinožič iz Izole, kateremu se UL FPP iskreno zahvaljuje.

Jadrnica Čudo po obnovi

POKRAJINSKI ARHIV KOPER
ARCHIVIO REGIONALE DI CAPODISTRIA

Pokrajinski arhiv Koper, Kapodistriasov trg 1, 6000 Koper
tel.: +386 5 327 1824 • <http://www.arhiv-koper.si>

SPOROČAMO

Pokrajinski arhiv Koper v letu 2026 praznuje 70-letnico delovanja kot samostojna institucija. Pomlad bo zaznamovana z dogodki, ki jih povezujemo z našo obletnico, obenem pa obeležujemo tudi Kosovelovo leto. Zelo intenzivno bo v maju in juniju, ko pripravljamo praznovanje.

O vseh dogodkih, bomo pravočasno obveščali javnost, tudi v Primorskih novicah.

FAKULTETA ZA HUMANISTIČNE ŠTUDIJE
Titov trg 5, 6000 Koper
<http://www.fhs.upr.si>

Matjaž Juhart: Izguba sluha in osnove znakovnega jezika

Na predstavitvi bodo udeleženci spoznali posebnosti oseb z izgubo sluha, med katere štejemo gluhe, naglušne, osebe s polževim vsadkom, osebe s tinitusom ter osebe z gluhoslepoto. Spoznali se bodo z osnovami znakovnega jezika in načini sporazumevanja z gluho osebo in osebami z izgubo sluha. Izguba oz. okvara sluha ter tinitus postajata zaradi razvoja tehnologije in spremenjenega načina življenja vedno bolj pogost pojav med mladimi, kot tudi v času poklicnega življenja in s starostjo. V luči vsebine se bomo dotaknili tudi temeljev odnosa, sporazumevanja in izzivi s katerimi se soočajo osebe z izgubo sluha.

Kdaj: ponedeljek, 13. 4., 15:00-16:00
Kje: UP FHS, predavalnica Burja 3

